

Bonifacy Zielonka

Końcowe sprawozdanie z badań w Bodzanowie w pow. aleksandrowskim

Compte rendu définitif des recherches effectuées à Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski

W ramach akcji ratowniczej, podjętej z ramienia Konserwatora Zabytków Archeologicznych, kontynuowano prace wykopaliskowe w rejonie Bachorzy w położonych obok siebie miejscowościach Bodzanowo i Adolfin, pow. aleksandrowski. Ze względu na szczupłość przydzielanych kredytów prace te z przerwami trwały do 1957 r. Częściowe sprawozdanie z wyników badań na stanowisku bodzanowskim opublikowano w t. 10 „Przeglądu Archeologicznego”¹, końcowe zaś sprawozdanie przesłano do publikacji w „Wiadomościach Archeologicznych”, skąd po trzech latach oczeki-

wania zmuszony byłem maszynopis wycofać, natomiast materiał ilustracyjny uległ zaprzepaszczeniu w redakcji W. A. Sprawozdanie niniejsze wskutek tego pozbawione jest niestety ważnych elementów dokumentacyjnych, których w obecnych warunkach (remont ratusza toruńskiego i niedostępność magazynów muzealnych) nie da się zrekonstruować.

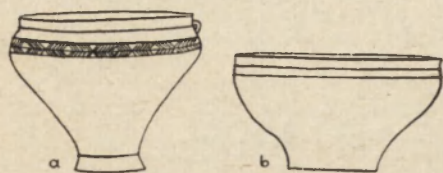
Kończąc prace wykopaliskowe na cmentarzysku bodzanowskim zdołano na peryferiach odkryć jeszcze 8 częściowo zniszczonych grobów z okresu rzymskiego.

Grób 23

¹ B. Zielonka, *Cmentarzysko w Bodzanowie w pow. aleksandrowskim*, „Przegl. archeol.”, t. 10: 1958, s. 331—382.

Na głębokości 30 cm zarysowała się jama, o średn. 35 cm i 20 cm głęb., zawierająca resztki ciałopalenia i ułamki 2 naczyń:

Szerokootworowe naczynie na nóżce, z kolankowatym uszkiem na załamie pionowej szyjki. Na wypukłości brzuśca poziomy szlak ukośnych kresek o motywie gałązkowym, ujęty w dwie linie. Brzusiec zwęża się ku dołowi, przechodząc w rozszerzoną nóżkę, zdobioną przy podstawie poziomą linią. Wys. 12 cm, średn. otworu 14,5 cm, brzuścia 16 cm, dna 6,6 cm (ryc. 1 a).

Ryc. 1. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Ceramika z grobu ciałopalnego 23 z okresu rzymskiego, $\frac{1}{4}$ w. n.
Fig. 1. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski.
Céramique provenant de la tombe à incinération N° 23 de la période romaine; $\frac{1}{4}$ gr. nat.

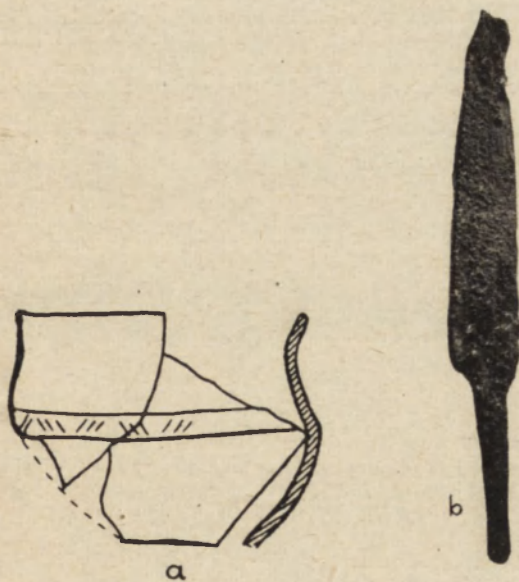
Naczynie na nóżce z wgiętą szyjką i pionową krawędzią, pod którą biegną dwie równoległe linie. Wys. 9 cm, średn. otworu 17 cm, denka 7 cm (ryc. 1 b). Oba naczynia brunatne, o powierzchni gładzonej.

Grób 24

Na głębokości 30 cm ukazała się jama, o średn. 45 cm i 25 cm głęb., zawierająca wśród resztek ciałopalenia dolną część baniastej popielnicy o chropowatej powierzchni brunatnej, z cylindryczną, niską nóżką; ułamek naczynia dwustożkowatego, zdobionego nad załomem brzuśca pasmem kresek o zmiennym kierunku (ryc. 2 a), oraz nóż żelazny z obustronnym wcięciem przy trzonku, dł. 14,5 cm, szer. 2 cm (ryc. 2 b).

Grób 25

Na głębokości 30 cm jama w szarej ziemi, o średn. 55 cm i 35 cm głęb., wypełniona ciałopaleniem i ułamek-

Ryc. 2. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Zawartość grobu 24 z okresu rzymskiego; a) $\frac{1}{4}$ w. n., b) $\frac{1}{4}$ w. n.
Fig. 2. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski.
Contenu de la tombe N° 24 de la période romaine; a) $\frac{1}{4}$ gr. nat., b) $\frac{1}{4}$ gr. nat.

kami przepalonych naczyń. Poniżej stała czarna popielnica, wypełniona ciałopaleniem, obok niej żelazne umbo stożkowate, pod nim dwa, ułożone na krzyż. groty oszczepów, rynienkowaty imacz tarczy i nóż żelazny.

Popielnica jest wazowatym naczyniem o czarnej, gładzonej powierzchni, z wgiętą i nieco rozchyloną szyjką, pod którą znajduje się małe, dwuotworowe i profilowane uszko. Szyjkę zdobi poziome pasmo kresek o zmiennym kierunku, obramowane liniami, wypukłość brzuśca zdobi meander, wypełniony na przemian kropkami, kreskami, odciskami grzebień oraz motywem gałązkowym. Brzusiec przechodzi w masywną, cylindryczną nóżkę. Wys. 18 cm, średn. brzuśca 23 cm, otworu 20 cm, dna 8,5 cm (ryc. 3 a)

Ryc. 3. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Część zawartości grobu 25 z okresu rzymskiego; a) ok. $\frac{1}{4}$ w. n., b, c) $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 3. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski.
Contenu de la tombe N° 25 de la période romaine; a) $\frac{1}{4}$ gr. nat., b, c) $\frac{1}{4}$ gr. nat.

Stożkowate umbo żelazne z cylindryczną szyjką, zakończone u wierzchołka tępo uciętym prętem. W otoku-krezie tkwią trzy na obwodzie rozmieszczone nity z czworobocznymi główkami. Wys. 13 cm, średn. umba 15 cm, otworu 11 cm, szer. krezy 2 cm (ryc. 4 a).

Żelazny grot oszczepu o smukłej tulejce z tkwiącym w niej nit. Liść, z ostrym żeberkiem przez całą długość, ma z jednej strony rozwarte wycięcie. Dł. 28 cm, szer. 4,5 cm, średn. tulejki 2 cm (ryc. 4 b).

Żelazny grot oszczepu, masywny, z ostrym żeberkiem wzdłuż liścia. Dł. 15,5 cm, szer. 3 cm, średn. tulejki 1,7 cm (ryc. 4 c).

Rynienkowaty imacz z płaskimi, czworobocznymi zakończeniami, w których tkwi po jednym nitie z czworoboczną główką. Dł. nitów (=grub. tarczy) 1 cm, dł. imacza 18 cm, szer. rynienki 1,8 cm, rozmiary płaskich końców 4×3,2 cm (ryc. 3 c).

Nóż żelazny z wypukłym grzbietem. Ostrze zwęża się łagodnie ku trzonkowi. Dł. 15 cm, szer. 1,5 cm (ryc. 3 b).

Grób 26

Na głębokości 30 cm zarysowała się jama, o średn. 45 cm i 20 cm głęb., zawierająca resztki ciałopalenia i ułamek dwóch naczyń.

Miseczka dwustożkowata z pionową szyjką. U jej nasady pozioma bruzda, nad załomem brzuśca druga, równoległa. Denko wklęsłe, powierzchnia gładzona, brunatna. Od dna ku górze rozchodzą się na ze-

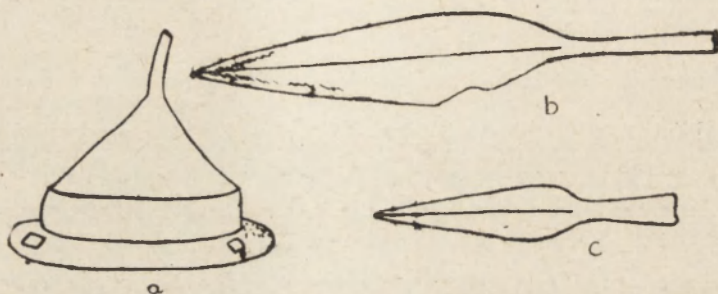
wewnętrznej powierzchni cztery pasma potrójnych bruzd. Wys. 10 cm, średn. brzuśca 16 cm, dna 5 cm (ryc. 5 a).

Ułamki dwustożkowatego naczynia na nóżce, z wygiętą szyjką i rozchyloną krawędzią.

Na dnie jamy leżał przełamany grot oszczepu z wydatnym żeberkiem. Dł. 22 cm, szer. 3,8 cm, średn. tulejki 2 cm (ryc. 5 b).

Grób 27

Na głębokości 30 cm zarysowała się jama, o średn. 45 cm i 35 cm głęb., zawierająca ciało palenie i dary grobowe. Z ceramiki zasługuje na uwagę misa na

Ryc. 4. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Reszta zawartości grobu 25 z okresu rzymskiego, $\frac{1}{4}$ w. n.
Fig. 4. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe № 25 de la période romaine, $\frac{1}{4}$ gr. nat.

cylicyrycznej nóżce, o powierzchni gładzonej, brunatnej. Wys. 12 cm, średn. brzuśca 19 cm, dna 7,8 cm (ryc. 6 a).

Ułamki przepalonego naczynia na nóżce o profilu dwustożkowatym, zdobionego na załomie brzuśca pasmem ukośnych kresek o zmiennym kierunku, z dwuliniowym obramowaniem. Nóżka dołem rozszerzona. Barwa popielatobrunatna. Wys. 14 cm, średn. brzuśca 22 cm, dna 8 cm (ryc. 6 b).

Ułamki płytkiej miseczki z pionową szyjką, oddzielną od brzuśca poziomą bruzdą. Powierzchnia miseczki zdobiona geometrycznym ornamentem w postaci równoramiennej krzyża, którego ramiona i wolne między nimi pola zakreskowane są ukośnymi liniami o zmiennych kierunkach. Wys. 4 cm, średn. 19 cm (ryc. 6 c).

Kubek dwustożkowaty z wysoką, lejkowatą szyjką, oddzielną bruzdą od brzuśca. Obwód brzuśca zdobi pasmo potrójnych kresek o zmiennych kierunkach, obramowane dwiema liniami. Dno wklęsłe. Barwa brunatna. Wys. 7 cm, średn. brzuśca 6,8 cm, otworu 4,4 cm, dna 3,5 cm (ryc. 6 d).

Ułamek przeszlika glinianego barwy brunatnej. Średn. 4 cm, wys. 2,8 cm.

Przeshlik dwustożkowaty o płaskich podstawach, pokryty na obu stronach półkolistymi, paznokciowymi bruzdami. Średn. 4,5 cm, wys. 2,8 cm (ryc. 6 e).

Ułamek przeszlika z wklęsłymi podstawami i wałkowatymi krawędziami. Po obu stronach grzbietu ukośne kreskowanie. Średn. 4,5 cm, wys. 1,3 cm (ryc. 6 f).

Płaski gładzony przeszlik. Średn. 4,5 cm, wys. 1,3 cm (ryc. 6 g).

Zapinka żelazna z esowatym kabląkiem, grubym grzbietem i rozszerzoną nóżką. Pochewka wysoka. Dł. 2,6 cm, szer. 1 cm. Pokryta rdzą (ryc. 6 h).

Żelazna zapinka z kolankowatym kabląkiem, masywnym grzebieniem przy główce i haczykiem, w którym tkwi żelazna sprężyna na ośce, przykryta od góry prostokątną tarczką. Kabłąk facetowany, pochewka wysoka. Dł. 2,6 cm, szer. 1 cm (ryc. 6 i).

Żelazne dwuczłonowe wędzidło z haczykowatymi końcami, wykonane z czworograniastej sztabki. Dł. 12,2 cm, grub. 0,6 cm (ryc. 6 j).

Grób 28

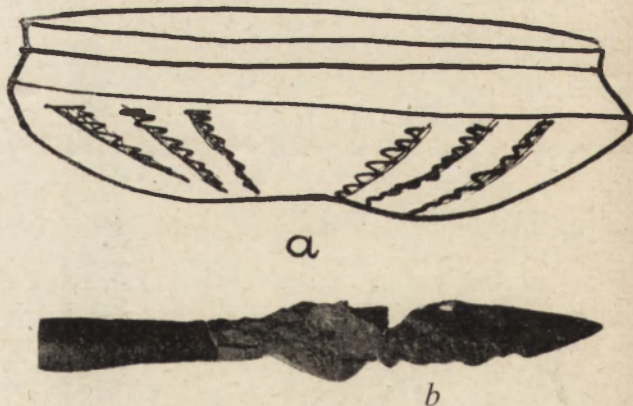
Na głębokości 30 cm jama grobowa, o średn. 35 cm i 30 cm głęb., zawierała dwa na sobie ustawione naczynia z ciało paleniem, które wypełniało także jamę.

Waza na grubej nóżce, z pionową szyjką i małym uszkiem, o powierzchni gładzonej, brunatnej. Pod krawędzią pozioma bruzda. Wys. 8 cm, średn. brzuśca 13,2 cm, otworu 12,7 cm, dna 6,5 cm (ryc. 7 a).

Waza na nóżce dołem rozszerzonej, z poziomą bruzdą pod krawędzią, cielistobrunatna. Wys. 10 cm, średn. brzuśca 13,2 cm, otworu 12,3 cm, dna 6 cm (ryc. 7 b).

Pękaty kubek o szerokim płaskim denku, ku górze zwężony, z rozchyloną krawędzią, popielaty. Wys. 5 cm, średn. brzuśca 5,5 cm, otworu 4 cm, dna 4 cm (ryc. 7 c).

Żelazna zapinka z esowatym kabląkiem, zgrubiałą główką, zaopatrzoną grzebieniem, i rozszerzoną nóżką. Przekrój kabląka wypukło-wklęsły. Sprężyna z brązowego drutu, z dolną cięciwą. Ośka sprężyny tkwi w uszku. Dł. 3,2 cm, szer. 1,2 cm (ryc. 7 d).

Ryc. 5. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Zawartość grobu 26 z okresu rzymskiego; a) $\frac{1}{2}$ w. n., b) $\frac{1}{3}$ w. n.
Fig. 5. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe № 26 de la période romaine; a) $\frac{1}{2}$ gr. nat., b) $\frac{1}{3}$ gr. nat.

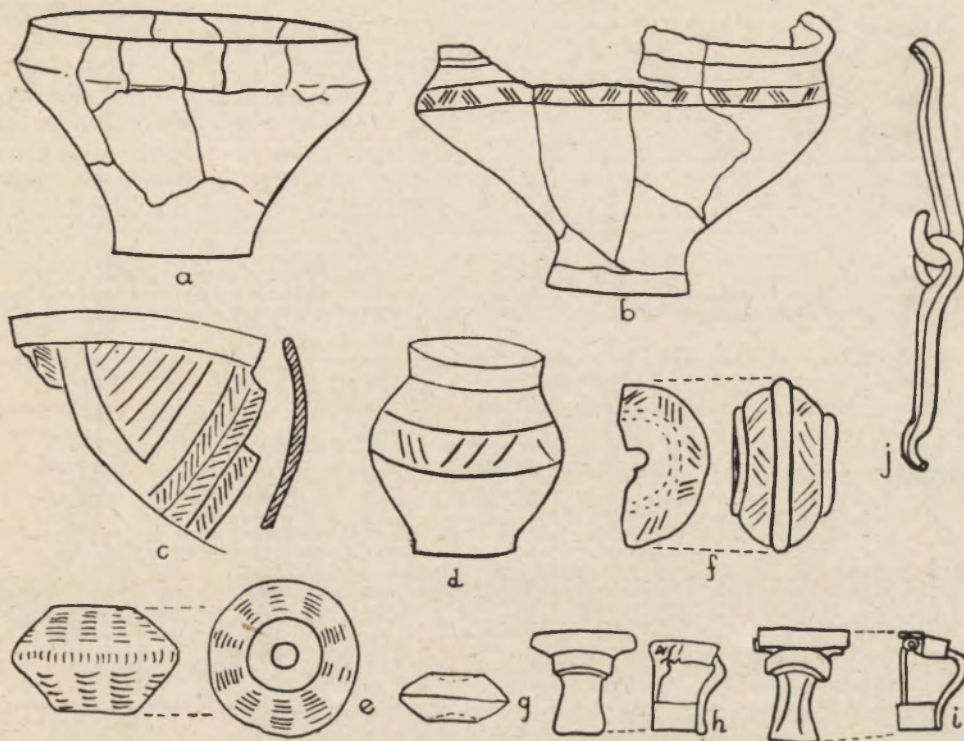
Grób 29

Na głębokości 25 cm jama, o średn. 35 cm i 20 cm głęb., zawierająca na wierzchu ułamki spatynowanej zapinki typu oczkowatych; spodem, wśród resztek ciało palenia, ułamki dwustożkowatego kubka z rozchyloną krawędzią szyjki. Grób mocno uszkodzony.

Grób 30

Na głębokości 30 cm jama, o średn. 40 cm i 30 cm głęb., zawierająca ciało palenie zmieszane z ułinkami naczyń i innymi darami grobowymi.

Głębokie, wazowate naczynie z zaokrąglonym brzuścem i rozchyloną krawędzią szyjki. Brzusiec przechodzi w pustą, ażurową nóżkę o rozszerzonej podstawie. Nasada nóżki obrzeżona poziomym wał-

Ryc. 6. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Zawartość grobu 27 z okresu rzymskiego; a—c) $\frac{1}{4}$ w. n., d, g) $\frac{1}{4}$ gr. nat., d, g) $\frac{1}{4}$ gr. nat., e, f, h—j) $\frac{1}{2}$ gr. nat.

Ryc. 7. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Zawartość grobu 28 z okresu rzymskiego; $\frac{1}{4}$ w. n.

Fig. 7. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe N° 28 de la période romaine; $\frac{2}{4}$ gr. nat.

kiem, ujętym dwiema liniami. Na obwodzie nóżki 10 otworków kształtu w przybliżeniu trójkątnego. Na górnej pochyłości brzuśca małe uszko kolankowate, poniżej którego biegnie po obwodzie podwójne pasmo ukośnych kresek o zmiennych kierunkach, obramowane liniami; poniżej meander symetryczny, wypełniony kropkami. Opisany ornament zajmuje całą powierzchnię wybruszenia. Barwa bladobrunatna. Wys. 17,5 cm, średn. brzuśca 20 cm, otworu 8,8 cm, dna 3,5 cm (ryc. 8 a).

Płytką miseczką dwustożkowatą z wklęsłym denkiem i rozchyloną krawędzią opasana na wgłębieniu szyjki i nad załomem brzuśca 2 liniami. Powierzchnia gładzona, brunatna. Naczynie przepalone i zdeformowane. Wys. 4 cm, średn. brzuśca 9,5 cm, otworu 8,8 cm, dna 3,5 cm (ryc. 9 a).

Uszkodzona ostroga z żelaznej taśmy o przekroju wklęsło-wypukłym, zdobiona przy nasadzie poziomą bruzdą na obwodzie. Przy kolcu rozszerzona; kołec 6-boczny. Ramiona zakończone płaskimi guzkami. Rozstawność ramion 5 cm, największa szer. taśmy 1,7 cm (ryc. 9 c).

Ostroga żelazna, uszkodzona, o podobnej konstrukcji. Kołec gładki, wewnątrz pusty. Ramiona zakończone wypukłymi guzkami (ryc. 9 b).

Ułamek grotu oszczepu z wydatnym żeberkiem. Dł. 7,3 cm, szer. 4,4 cm (ryc. 9 d).

Zgięta igła brązowa z podłużnym otworkiem w bruzdzie główki. Dł. 9,2 cm, grub. 2 mm (ryc. 8 b).

Brązowa klamerek z drucikowatymi końcami, zagiętymi pod siebie. Dł. 3,2 cm, szer. 0,6 cm (ryc. 8 c).

Owalna sprzączka do pasa z czworograniastego drutu żelaznego. Średn. 2,9 cm, grub. 0,3 cm (ryc. 9 e).

Półkolista sprzączka do pasa z okrągłego, żelaznego drutu. Kolca brak. Średn. 2,1—2,8 cm (ryc. 9f).

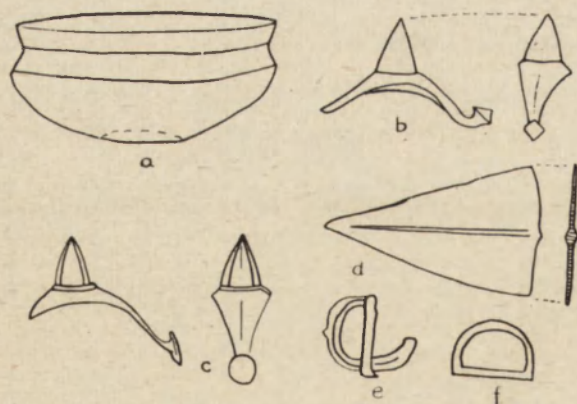
Nóż żelazny z obustronnym wcięciem przy trzonku. Dł. 6 cm, szer. 1 cm.

Ryc. 8. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Część zawartości grobu 30 z okresu rzymskiego; a) $\frac{1}{1}$ w. n., b, c) $\frac{7}{8}$ w. n.

Fig. 8. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe N° 30 de la période romaine; $\frac{1}{1}$ gr. nat., b, c) $\frac{7}{8}$ gr. nat.

Opisane groby ciałopalne należą do zespołu grobów opracowanych w poprzednim sprawozdaniu i występują na cmentarzysku bodzanowskim w trzech rytuałach: w postaci grobów szkieletowych, popielnicowych i jamowych. Obrządek szkieletowy występuje na opisywanym stanowisku z końcem okresu lateńskiego i w ciągu starszego okresu rzymskiego; jednocześnie występują groby popielnicowe oraz

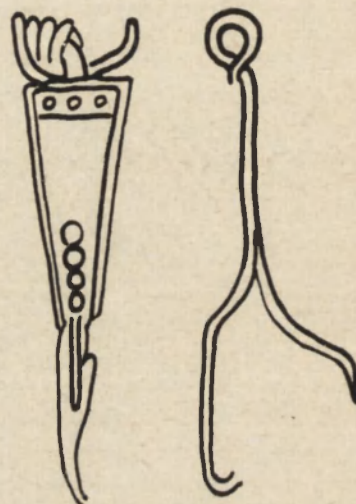
Ryc. 9. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Reszta zawartości grobu 30 z okresu rzymskiego; $\frac{2}{1}$ w. n.

Fig. 9. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Contenu de la tombe N° 30 de la période romaine; a) $\frac{2}{1}$ gr. nat.

jamowe. Pochówki szkieletowe, rzadko jak dotychczas na Kujawach występujące, są godne uwagi z tego względu, że zmarłych kładziono w pozycji skurczonej, na prawym boku i — jak wykazały obserwacje na cmentarzyskach w majątku Bodzanowie, Adolfinie i Otłoczynie — głowami skierowane koncentrycznie do

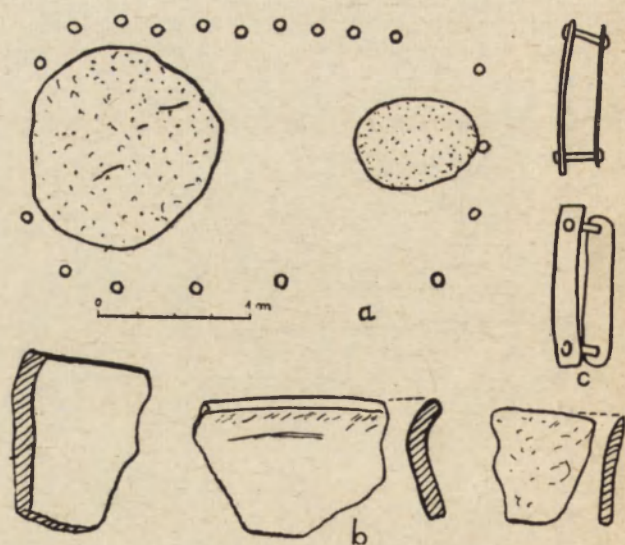
szczytowej partii cmentarzyska. Ich wyposażenie nie różni się zasadniczo od wyposażenia grobów ciałopalnych, mimo że obrządek ten dał się zaobserwować na przestrzeni około dwóch wieków. Szkielety występują na głęb. od 0,40 do 1,60 m.

Groby popielnicowe starszego okresu zawierają ceramikę małych rozmiarów, starannie wykonaną i suto zdobioną. Na stos rzucano zmarłemu dary grobowe, które następnie w stanie niekompletnym składano wraz ze szczątkami zmarłego do popielnicy i obok niej

Ryc. 10. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Znaleźisko luźne z cmentarzyska z okresu rzymskiego, w. n.

Fig. 10. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Trouvaille isolée du cimetière de la période romaine, gr. nat.

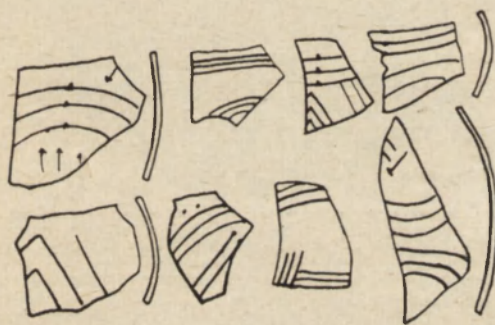
Ryc. 11. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. a) zarys budowli; b) ułamki ceramiki; c) okucie brązowe z obrębu budowli, b, c — $\frac{1}{1}$ w. n.

Fig. 11. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. a) esquisse de la construction; b) tessons de céramique; c) ferrure en bronze provenant de la construction; b, c — $\frac{1}{1}$ gr. nat.

do jamy grobowej. Uzbrojenie w grobach męskich występuje na cmentarzysku bodzanowskim w dolnej części jamy, a drobniejsze przedmioty na wierzchu ciałałopalnia.

W grobach jamowych w rzadkich wypadkach występują fragmenty ceramiki.

Najliczniej w grobach wystąpiła ceramika. W starszym okresie rzymskim nosi ona cechy przeżytkowe okresu lateńskiego. Składają się na nią naczynia wazowate i dwustożkowate o pionowej szyjce, często załamanej, z brzuścem przechodzącym w cylindryczną nóżkę. Na wysokości szyjki występuje często małe, kolankowate uszko, stanowiące raczej element zdobniczy niż użytkowy. Szyjki naczyń opasane są bruzdą, a niżej na załomie brzuśca występują pasma ukośnych kresek oraz ornament meandrowy. W kilku grobach natrafiono na fragmenty naczyń o ażurowych nóżkach. Rzadki ten typ występuje na cmentarzysku w Lach-

Ryc. 12. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Ceramika z ogniska kultury ceramiki wstęgowej, 1/4 w. n.

Fig. 12. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Céramique d'un foyer de la civilisation de céramique rubanée, 1/4 gr. nat.

mirowicach oraz w Malicach, pow. sandomierski. Również do rzadkich u nas znalezisk należy popielnica z dwuotworowym uszkiem, wzorowanym zapewne na typach naczyń pruskich. Powierzchnia naczyń ze starszego okresu rzymskiego jest starannie gładzona, przeważnie brunatna. Naczynia z młodszego okresu są dużego formatu, o powierzchni niezdobionej, chropowatej i zaokrąglonych kształtach.

Z naczyń przystawkowych zasługują na uwagę małe, płytkie miseczki z kolankowatym uszkiem, wgietą szyjką i wklęsłym dnem. Powierzchnia ich jest często zdobiona promienistym układem bruzd i żeber — jako naśladownictwo prowincjonalnorzymskich naczyń szklanych. Niektóre miseczki, pokryte na całej powierzchni ornamentem kreskowym, przypominają formy i motywy zdobnicze kultury lużyckiej.

Kubki występują rzadziej: jedne, o formach lateńskich, beczułkowate, z wystającym poziomym dużym uchem, drugie małe, dwustożkowate lub baniaste, występują najczęściej w grobach

kobiecych. Również w tych grobach występują przesłiki. W starszym okresie rzymskim są małych rozmiarów, na powierzchni zdobione; przesłiki późniejsze nawiązują formami do okresu lateńskiego.

Na cmentarzysku bodzanowskim, jak to w poprzednim sprawozdaniu zaznaczono, znajdowały się importowane naczynia prowincjonalnorzymskie: *terra sigillata* oraz ceramika siwa, a być może także z terenów sudeckich, np. misa zdobiona kółkiem zębatym.

Na uzbrojenie w grobach męskich składały się groty oszczepów, noszące znamiona okresu lateńskiego w profilach i rozmiarach, oraz mniejsze, typowe dla starszego okresu rzymskiego. Stożkowate umbo wraz z rynienkowatym imaczem jest charakterystyczne dla młodszego okresu rzymskiego, III w. n. e.

Ostrogi są dwojakiego typu: małe, krępe, c krótkich ramionach, zakończone guzkami, mające stożkowate bodźce, oraz ostrogi większe, o ramionach nierównej długości, typowe dla przełomu II/III w.

Zapinki występujące w grobach kobiecych należą typologicznie do dwóch okresów chronologicznych. Do starszych zalicza się zapinki oczkowe z taśmową sprężynką, do młodszych należą zapinki małych rozmiarów o profilu esowatym, wykonane najczęściej z żelaza.

Wyjątkowy na stanowiskach kujawskich typ zapinki stanowi okaz znaleziony luźno, na głębokości 40 cm, na peryferii cmentarzyska graniczącego z warstwami osadniczymi okresu lateńskiego. Jest to zapinka wykonana sposobem odlewniczym z płaskiej, brązowej taśmy, kształtu wydłużonego trójkąta, z podwyższonymi brzegami, jednoczłonowa, z grubą sprężyną i dolną cięciwą. Przy główce znajdują się trzy guzki ustawione w poprzek, w środkowej części kabłąka jest otworek, w który wchodzi czopek stanowiący zakończenie zadartej ku górze nóżki, zdobionej trzema zgrubieniami. Dł. 6,6 cm, szer. 1,4 cm (ryc. 10). Zapinka jest uszkodzona. Ponieważ nie mogłem w literaturze znaleźć analogii do tego okazu, przypuszczam, że jest to import południowy, zapewne celtycki, jak by wskazywała na to zadarta ku grzbietowi nóżka*.

Teren cmentarzyska łączy się od zachodu bezpośrednio ze śladami osady z młodszego okresu rzymskiego, zajmującej przestrzeń około 1 ha, po której pozostały rzadko występujące ogniska, zbudowane ze splekanych w ogniu kamieni, analogiczne do ognisk wczesnośredniowiecznych, oraz ułamki naczyń grubej roboty, o profilach i strukturze naczyń wczesnośredniowiecznych.

W pobliżu ogniska odkryto zarysy małej

* Zapinka ta przypomina bardzo kształtem zapinki typu zarubinieckiego, jednakże różni ją od tego typu sposób umocowania odgiętej nóżki (Przypisek redakcji).

budowli czworobocznej, ze śladami kołków, zapewne o ścianach plecionkowych, dł. 3 m, szer. południowa 1,80 m, północna 1,65 m. Ściany zaznaczone były szeregami plamek po kołkach średn. 5 cm, wbijanych w ziemię w odstępach 15—20 cm (ryc. 11 a). Niewielka ta szopa służyła zapewne za warsztat garncarski, jak świadczy o tym niewielki zapas surowej gliny w narożniku. Na podłużnej osi budynku znajdowały się dwie płytkie jamy. Południowa, o średn. 1 m i 30 cm głębokości, wypełniona była przepaloną gliną i ułamkami grubościennych naczyń o grubych, wychylonych na zewnątrz krawędziach, łupanymi kośćmi i węgielkami. Jama północna, owalna, o wymiarach 80 cm × 60 cm, zawierała warstwę surowej gliny grubości 20 cm oraz u spodu kilka ułameków grubościennych naczyń (ryc. 11 b). W północno-zachodnim narożniku budowli na głębokości 40 cm znaleziono żelazne okucie, złożone z dwóch prostokątnych blaszek, spiętych na końcach 2 nitami o dług. 1 cm (ryc. 11 c). Budynek oddalony zaledwie 3 m od ogniska należał, być może, do zabudowań gospodarczych jednej rodziny. W odległości kilkunastu kroków znajduje się sadzaweczka, zawierająca w dolnych warstwach brzegowych ił nadający się do wyrobu ceramiki. Zjawisko podobne dało się zaobserwować w osadzie z młodszego okresu rzymskiego w Sędzinie, pow. aleksandrowski, gdzie również w obrębie chaty znajdował się zapas przelasowanej gliny, a w pobliżu dół wypełniony wodą, powstały po wybraniu surowca.

Na marginesie niniejszego sprawozdania podać należy, że w obrębie badanego stanowiska natrafiono również na jamę, o średn. 1 m i 30 cm głęb., zawierającą warstwę przepalonej i rozlasowanej gliny z ułamkami ceramiki wstęgowej rytej, zdobionej ornamentem kątowym, oraz naczyń grubych, chropowatych, zdobionych dołkami i guzkami (ryc. 12, 13).

Ryc. 13. Bodzanowo, pow. aleksandrowski. Naczynie kultury ceramiki wstęgowej, ok. $\frac{3}{4}$ w. n.

Fig. 13. Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski. Recipient de la civilisation de céramique rubanée, $\frac{3}{4}$ gr. nat.

Compte rendu définitif des recherches effectuées à Bodzanowo, distr. d'Aleksandrów Kujawski

Résumé

Le présent compte rendu clôt le cycle de travaux archéologiques effectués au cours des années 1953—1957 sur la colline morainique à Bodzanowo près de la vallée de la Bachorza; il constitue en même temps la fin et le complément du compte rendu inséré dans le tome 10 du „Przegląd Archeologiczny”. Les 8 sépultures à incinération découvertes lors de ces fouilles, complètent le nombre de 27 tombes étudiées remontant à la période romaine. Le mobilier des 8 dernières tombes, composé de récipients souvent richement ornés ainsi que les dons sépulcraux appartiennent à la période romaine ancienne, aux I—IIe siècles de notre ère et se signalent par des signes distinctifs caractérisant le territoire balte.

Fondé sur le lieu d'une station néolithique, le cimetière de Bodzanowo a gardé son caractère de cimetière depuis la dernière période de La Tène par toute la période romaine jusqu'au haut moyen âge, au Xe siècle. Il fait partie des rares gisements archéologiques de la région de Cujavie, permettant d'observer la transformation de la civilisation matérielle et spirituelle dans cette contrée au cours du premier millénaire de n. e.

La colonie de la période romaine tardive constitue le maillon intermédiaire dans la continuité du peuplement de la Cujavie au cours du premier millénaire de notre ère.